

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Muu, mikä?

2. Pidätkö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Esitysluonnoksen sisällön perusteella tosiasiallisena tavoitteena eivät näyttäydy esitysluonnoksen 3. luvussa esitetyt muut tavoitteet kuin taloudellinen lyhytnäköinen säästötavoite. Sekään tuskin toteutuisi, sillä esitysluonnoksen toteutuminen todellisuudessa todennäköisesti aiheuttaisi merkittäviä lisäkustannuksia muille sektoreille. Harhaanjohtavasta esitystavasta johtuen ei ole mielekästä kannattaa esitysluonnoksen muotoiltuja ja esitettyjä tavoitteita.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Esitysluonnoksen ehdotuksilla ei päästä mielekkäisiin tavoitteisiin.

Lakimuutosehdotus on otsikoitu soveltamisalan tarkentamiseksi. Ehdotettu muotoilu on kuitenkin tosiasiallisesti merkittävästi kaventava ja tarkentamisen sijaan tulos on päinvastainen, ehdotettu muotoilu luo lisää tulkinnanvaraisuutta.

Laajasti eri tahoja ja näkökulmia huomioineen vuoden 2022 valmistelutyön tulos, jonka eduskunta hyväksyi yksimielisesti vuonna 2023, on täysin sivuutettu. Ehdotus käyttää soveltamisalapykälän pohjana kuusi vuotta sitten muotoiltua vuoden 2018 hallituksen esitystä, josta lain soveltamisalaa ehdotetaan edelleen kavennettavaksi lisäämällä useita rajoituksia jotka liittyvät mm. lainvalintaan. Soveltamisalapykälää ehdotetaan siis jopa suppeammaksi kuin vuoden 2018 hallituksen esityksessä, kaikki lausuntojen perusteella vuonna 2022 tehty työ hyläten.

Vammaisyleissopimukseen sisältyvää vammaisuuden yhteiskunnallista mallia ja vammaisyleissopimuksen velvoitteita ei huomioida esitysluonnoksen soveltamisalapykälässä.

Eduskunnan yksimielisesti hyväksymän vammaispalvelulain hallituksen esityksen perusteluissa on useassa kohdassa painotettu autistien ja muiden neurovähemmistöjen (lakiehdotuksessa autismi- ja neurokirjo) sekä muiden ryhmien väliinputoamisen ehkäisyä. Lakiin hyväksyttiin lausuntokierroksen perusteella keinoja tämän yhdenvertaisuutta parantavan ajatuksen toteuttamiseksi. Esitysluonnos jättäisi nämä keinot kuten sosiaalisen toimintarajoitteen sisällyttämisen soveltamisalapykälään pois lakitekstistä ja loukkaisi esimerkiksi neurovähemmistöjen (lakiehdotuksessa mm. autismi- ja neurokirjo) yhdenvertaisuutta sisällyttämisen suhteen.

Eduskunta edellytti vammaispalvelulain voimaantulon siirtoa hyväksyessään, että erityisesti autismi- ja neurokirjon lasten palvelut varmistetaan. Tätä ei nyt toteuteta.

Esitysluonnoksen mukaisilla muutoksilla ei myöskään ole edellytyksiä sille, että muutoksilla saataisiin säästöjä. Häiriökysyntä, syrjäytyminen, vammaisten ja läheisten yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja osallistumisen vaarantuminen sekä muut vammaisten oikeuksien heikentämistoimet ovat omiaan aiheuttamaan merkittäviä lisäkustannuksia yhteiskunnan eri sektoreilla.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Ehdotukset eivät ole kannatettavia.

Esitysluonnoksen ehdotus siitä, että vammaispalveluita ei olisi velvollisuutta järjestää, jos palvelu olisi järjestettävissä ns. ensisijaisen lainsäädännön perusteella, on ihmisoikeussopimusten, vammaisyleissopimuksen vastainen ja yhdenvertaisuutta loukkaava. Se että palvelu olisi teoriassa järjestettävissä ns. ensisijaisen lainsäädännön kuten vaikkapa aikuissosiaalityön puitteissa, käytännössä usein kuitenkin tarkoittaa sitä, että palvelua ei järjestetä, johtuen esimerkiksi määrärahasidonnaisuudesta tai peruspalveluiden toimimattomuudesta.

Lisäehdotuksena haluamme tuoda ajatuksen, että vammaisten palvelut kirjataan laissa toteutettavaksi asiakkaan niin valitessa vammaispalvelun kanssa asioiden, vaikka palveluita järjestettäisiin sosiaalihuoltolain mukaisina. Jossain määrin näin toimitaan nytkin, mutta esitysluonnoksen mukaiset muutokset heikentäisivät tilannetta.

Vammaisille on usein välttämätöntä sosiaalityöntekijän erityinen osaaminen palveluiden arvioimisessa. Asiakkuuden hoitaminen vammaispalveluissa vammaaryhmään perehtyneen ja osaavan henkilökunnan voimin edistäisi oikeuksien toteutumista. Vammaispalveluiden osaaminen tulee turvata, mahdollisesti vammaaryhmiin liittyvillä osaamis- tai koulutusvaatimuksilla huomioiden myös hyväksytyyn lain perusteluissa painotetut neurovähemmistöt (autistit ja ADHD-diagnosoidut ym, lakiehdotuksessa autismi- ja neurokirjo) ja neurovähemmistökykyyn liittyvä osaaminen.

Ei ole kuitenkaan realistista tuoda tällaisia muutoksia tässä aikataulussa, joten ehdotamme tätä muutettavaksi lain voimaantulon jälkeen. Esitysluonnos tulee hylätä ja lain tulla voimaan hyväksytyssä muodossaan joko kokonaan muuttamatta, tai tulisi lisätä soveltamisalamuutos ja/tai perusteluja, joilla painotettaisiin vammaispalveluiden ensisijaisuutta asioinnissa vammaisten oikeuksien turvaamiseksi.

Nykyään vammaispalveluita ja sosiaalipalveluiden hakijat joutuvat usein käännytetyiksi luukulta toiselle edestakaisin niin, että aikuissosiaalityön mukaan asia kuuluu vammaispalveluille ja vammaispalveluiden mukaan aikuissosiaalityölle. Aikuissosiaalityössä ei esimerkiksi neurovähemmistöön kuuluvien kokemuksen mukaan yleensä ole riittävää osaamista huomioida asiakkaan tarpeita. Vaikka palvelu mahdollisesti järjestettäisiinkin sosiaalihuoltolain mukaisesti, asiakkuus vammaispalveluissa voi olla hyvä keinoa turvata asiakkaan oikeuksia, jos vammaispalveluissa on riittävä osaaminen.

Käytännössä aikuissosiaalityön suhtautuminen esimerkiksi neurovähemmistöön kuuluvien asiakkaiden palvelemisessa on, että palvelut ovat tilapäisiä ja lyhytaikaisia. Tilapäiset palvelut eivät vastaa vammaispalveluiden tarvetta omaavien asiakkaiden pitkäaikaiseen ja usein elinikäiseen palveluntarpeeseen. Tämänkin vuoksi ns. ensisijaiset palvelut usein ovat vammaisten palveluihin usein hyvin huonosti sopivia.

Esitysluonnos on tässäkin suhteessa perusoikeuksien heikennyskiellon vastainen.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Ei ole kannatettava. Muotoilu todennäköisesti lisää väliinpuotoajia ja väliinpuotoajaryhmiä eikä ole YK:n vammaisyleissopimuksen mukainen eikä yhdenvertaisuutta toteuttava.

Lisäksi kannatamme muilta osin Kehitysvammaisten Tukiliiton ja yhdenvertaisuusvaltuutetun lausuntoja ja viittaamme kantojen perustelujen osalta Kehitysvammaisten Tukiliiton ja yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunnoissaan esittämiin perusteluihin.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Ei ole kannatettava.

Lisäksi kannatamme Kehitysvammaisten Tukiliiton ja yhdenvertaisuusvaltuutetun lausuntoja ja viittaamme kantojen perustelujen osalta Kehitysvammaisten Tukiliiton ja yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunnoissaan esittämiin perusteluihin.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Ei ole kannatettava. Esitysluonnoksessa säännös on sijoitettu väärään lakiin, jolloin sillä ei välttämättä olisi mitään vaikutusta. Oleellista kuitenkin asiassa on, että oikea tapa on olla heikentämättä oikeuksia saada palveluita. Tällöin myöskään ei tarvita erityistä suojasäännöstä.

Lisäksi kannatamme muilta osin Kehitysvammaisten Tukiliiton ja yhdenvertaisuusvaltuutetun lausuntoja ja viittaamme kantojen perustelujen osalta Kehitysvammaisten Tukiliiton ja yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunnoissaan esittämiin perusteluihin.

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

Kannatamme Kehitysvammaisten Tukiliiton kantaa ja perusteluja, ja pidämme välttämättömänä, että esitysluonnoksen ehdotuksia ei toteuteta, ja uusi laki astuu voimaan 1.1.2025 alkuperäisessä muodossaan.

Tukiliiton kanta:

"Esityksen eteneminen olisi valtava heikennys vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta, ja pidämme välttämättömänä, ettei uuteen vammaispalvelulakiin tehdä sen mukaisia muutoksia. Uuden vammaispalvelulain soveltamisalasääntelyn tulee pysyä sellaisena, että niin nykyiset vammaispalvelulain ja kehitysvammalain mukaisten palveluiden käyttäjät kuin HE:ssä 191/2022 vp tunnistetut nykyiset väliinputoajaryhmät, kuten autismi- ja neurokirjon ihmiset, saavat vamman vuoksi välttämättä tarvitsemansa erityispalvelut uuden vammaispalvelulain perusteella."

Lisäehdotuksena haluamme tuoda mahdollista jatkovalmistelua varten ehdotuksen, että vammaisten palvelut kirjataan laissa toteutettavaksi asiakkaan niin valitessa vammaispalvelun kanssa asioiden, vaikka palveluita järjestettäisiin sosiaalihuoltolain mukaisina. Jossain määrin näin toimitaan nytkin, mutta esitysluonnoksen mukaiset muutokset heikentäisivät tilannetta. Vammaisille on usein välttämätöntä sosiaalityöntekijän erityinen osaaminen palveluiden arvioimisessa, ja asiakkuuden hoitaminen vammaispalveluissa ja mielellään vammaaryhmään perehtyneen ja osaavan henkilökunnan voimin edistäisi oikeuksien toteutumista.

Vammaispalveluiden organisaation osaaminen tulee turvata riittävän osaavalla henkilöstöllä, mahdollisesti koulutusvaatimuksilla, huomioiden myös hyväksytyyn lain perusteluissa painotetut neurovähemmistöt (autistit ja ADHD-diagnosoidut ym, lakiehdotuksessa autismi- ja neurokirjo) ja neurovähemmistökysymyksiin liittyvä osaaminen. Ei ole kuitenkaan realistista tuoda tällaisia muutoksia tässä aikataulussa, joten tämä ehdotus enemmän muuta lainsäädäntöä varten. Paikallaan voisi olla muokata lakia myös niin, että hyväksytyyn lain soveltamisalaa ja/tai perusteluja muutettaisiin voimaantulon jälkeen tavoilla, joilla painotettaisiin vammaispalveluiden ensisijaisuutta sekä asiointissa että palveluina vammaisten ja vammattomien yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja vammaisten osallistumisen ja osallisuuden turvaamiseksi.

Kuoppala Jyrki

Yhdenvertaisuusapu Oy - Lakiasiain-, asiantuntija- koulutus- ym. palveluiden tarjoaja